

АГРАР СЕКТОРГА ИЧКИ ҲАМДА ТАШҚИ ИНВЕСТИЦИЯ РЕСУРСЛАРИНИ ЖАЛБ ЭТИШ УСУЛЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Амиров Лочинбек Файзуллаевич

Меҳнат ва ижтимоий муносабатлар академияси "Иқтисодиёт ва бошқарув" кафедраси доценти, Phd

Email: amirovlochinbek863@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9734-9118>

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон Республикаси аграр секторида инвестиция ва кредит ресурсларининг динамикаси, уларнинг шаклланиш манбалари ҳамда капитал қўйилмалар таркибидаги ўзгаришлар таҳлил қилинган. Тадқиқот натижасида умумий инвестицион фаолликнинг ўсиши шароитида аграр секторга йўналтирилаётган маблағлар динамикаси ва молиялаштириш манбаларидаги таркибий ўзгаришлар аниқланган. Шу асосда аграр тармоққа инвестицияларни жалб қилиш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: аграр сектор, инвестиция, капитал қўйилмалар, агроинвестиция, инвестицион фаоллик, хорижий инвестициялар, молиялаштириш манбалари, қишлоқ хўжалиги, инвестицион сиёсат, барқарор ривожланиш.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ВНУТРЕННИХ И ВНЕШНИХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В АГРАРНЫЙ СЕКТОР

Амиров Лочинбек Файзуллаевич

Доцент кафедры «Экономика и управление» Академии труда и социальных отношений, PhD

Аннотация

В статье проанализированы динамика инвестиционных и кредитных ресурсов в аграрном секторе Республики Узбекистан, источники их формирования, а также изменения в структуре капитальных вложений. В результате исследования выявлены динамика средств, направляемых в аграрный сектор, и структурные изменения в источниках финансирования в условиях роста общей инвестиционной активности. На этой основе разработаны предложения по совершенствованию привлечения инвестиций в аграрную отрасль и повышению эффективности их использования.

Ключевые слова: аграрный сектор, инвестиции, капитальные вложения, агроинвестиции, инвестиционная активность, иностранные инвестиции, источники финансирования, сельское хозяйство, инвестиционная политика, устойчивое развитие.

IMPROVEMENT OF METHODS FOR ATTRACTING DOMESTIC AND FOREIGN INVESTMENT RESOURCES INTO THE AGRICULTURAL SECTOR

Lochinbek Fayzullaevich Amirov

Associate Professor, Department of Economics and Management, Academy of Labour and Social Relations, PhD

Abstract

This article analyzes the dynamics of investment and credit resources in the agricultural sector of the Republic of Uzbekistan, their sources of formation, and changes in the structure of capital investments. The study identifies the dynamics of funds allocated to the agricultural sector and structural changes in financing sources amid the growth of overall investment activity. Based on the findings, recommendations have been developed to improve the attraction of investments to the agricultural sector and enhance the efficiency of their use.

Keywords: agricultural sector, investment, capital investment, agricultural investment, investment activity, foreign investment, financing sources, agriculture, investment policy, sustainable development.

Кириш

Мамлакат иқтисодиётида тармоқлар мутаносиблигини таъминлаш муҳим вазифалар сирасига киради. Айниқса, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини самарали таъминлашда ва унинг заҳирасини шакллантиришда аграр сектор соҳаларининг ўрни беқиёсдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаб ўтганларидек, қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалалари, ҳеч шубҳасиз, биз учун энг муҳим вазифалардан бири бўлиб қолади. Энг аввало, агросаноат комплекси ва унинг локомотиви, яъни ҳаракатга келтирувчи кучи бўлган кўп тармоқли фермер хўжаликларини изчил ривожлантиришга катта эътибор қаратилади.¹

Шундай экан, мазкур чора-тадбирларни амалга ошириш республикаимиз аграр сектори тармоқлари барқарорлигини таъминлаш, унинг иқтисодий фаоллигини ошириш ҳамда уларнинг тараққиётига хизмат кўрсатувчи турли инфратузилма субъектлари фаолиятларини кооперациялаш асосида соҳани модернизациялаш талабларига мос таркибий-ташкилий ислоҳ қилиш бугунги кунда ички ва ташқи инвестиция ресурсларини жалб қилишнинг энг долзарб вазифалар қаторига киради. Хусусан, ривожланган хорижий давлатлар, жумладан, мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш тажрибалари майда товар маҳсулотлари ишлаб чиқариш субъектларида молия маблағларининг камлиги, ишлаб чиқариш ҳажмининг кичиклиги, инвестициялаш борасида имконият ва жозибадорлигининг пастлиги ва бошқа сабабларга кўра улар фаолиятида модернизациялаш жараёнларини самарали ташкил этиш ўта мураккаб эканлигини кўрсатмоқда. Аниқроқ қилиб айтганда, фермер ва деҳқон хўжаликларида мулкчилик ва мулккий муносабатларнинг бозор иқтисодиёти талабларига мослигига қарамасдан, амалиётнинг кўрсатишича, уларнинг ҳозирги ўлчами, яқка тартибда тарқоқ фаолият юритиши ва молиявий заифлиги шароитида кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришни таъминлашга асос бўладиган техник технологик қайта қуrollантириш тадбирларини амалга ошириш орқали қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш самарадорлигини барқарор ўстириш ва унга инвестиция ресурслари киритиш мураккаб жараёндир. Демак, аграр соҳадаги

¹ Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ /Ш.М. Мирзиёев. - Тошкент: «Ўзбекистан» НМИУ, 2016. - 15-бет

таркибий-ташкилий ислохотларнинг кейинги босқичларида “корхоналар ўртасида барқарор кооперация алоқаларини ўрнатиш ва уларни кенгайтириш бўйича бошланган ишларни давом эттириш, бу жараёнга кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини фаол жалб қилиш зарур.

Шуни назарда тутиш керакки, кооперация алоқаларини ривожлантириш ҳозирги шароитда корхоналар ва иқтисодиёт тармоқлари фаолияти барқарорлигининг кучли омили, маҳсулотларнинг янги турларини ўзлаштириш ва энг асосийси – янги иш ўринларини яратиш, аҳоли бандлиги ва даромадларини кўпайтиришнинг энг муҳим инвестициявий йўналиши ҳисобланади.

Аграр тармоқни барқарор ривожланишини таъминлаш, иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида кенг қамровли тадбирларни мунтазам равишда оширилиб боришни тақозо этади. Ана шундай муҳим тадбир ва йўналишлардан бири қишлоқ хўжалигида самарали ишлаш механизми мураккаб бўлган инвестиция фаолиятини ташкил этиш, инвестиция муҳити, жараён, салоҳияти, фаоллиги ва жозибadorлиги ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2017 йил 4 августдаги имзолаган ПФ-5134-сонли Фармони Қишлоқ хўжалик вазирлиги фаолиятини тубдан такомиллаштиришни кўзда тутди².

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи

Аграр секторни инвестициявий ривожлантириш масаласи иқтисодий ўсиш, озиқ-овқат хавфсизлиги ва ҳудудий ривожланиш билан чамбарчас боғлиқ бўлганлиги сабабли мазкур йўналиш иқтисодий тадқиқотларда алоҳида ўрин эгаллайди. Айниқса, қишлоқ хўжалигида инвестицияларнинг ўзига хос хусусияти уларнинг фақат ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш эмас, балки табиий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, технологик янгиланишни таъминлаш ва қишлоқ ҳудудларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсир кўрсатиши билан белгиланади.

Ўзбекистонда аграр соҳани узоқ муддатли ривожлантиришнинг институционал асослари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сон Фармони билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган стратегияси»да ўз аксини топган. Мазкур стратегияда қишлоқ хўжалигини бозор тамойиллари асосида ривожлантириш, давлатнинг иқтисодиётдаги бевосита иштирокини қисқартириш, хусусий инвестицияларни рағбатлантириш ва ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш устувор йўналишлар сифатида белгиланган. Шу жиҳатдан ушбу ҳужжат аграр соҳада инвестиция сиёсатини ишлаб чиқаришни оддий молиялаштириш воситаси сифатида эмас, балки таркибий модернизация механизми сифатида баҳолаш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони билан тасдиқланган «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси»да иқтисодиёт тармоқларига инвестициялар жалб қилиш, тадбиркорлик муҳитини яхшилаш, хусусий сектор ролини кенгайтириш ҳамда озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш бўйича вазифалар белгиланган. Мазкур ёндашув аграр

²Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2017 йил 4 августдаги имзолаган ПФ-5134-сонли Фармони Қишлоқ хўжалик вазирлиги фаолиятини тубдан такомиллаштиришни кўзда тутди

сектор инвестицияларини миллий инвестицион сиёсатдан алоҳида ҳолда эмас, балки мамлакатнинг умумий иқтисодий трансформацияси таркибида кўриб чиқиш зарурлигини кўрсатади.

Шунингдек, С.Ж. Янгибоевнинг хорижий инвестицияларнинг Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини барқарор ривожлантиришдаги ролига бағишланган тадқиқотида технологиялар трансфери, агрокластерларни ривожлантириш ва иқлим ўзгаришига мослашган қишлоқ хўжалигини шакллантиришда ташқи капиталнинг аҳамияти ёритилган. Бироқ хорижий инвестицияларни жалб қилиш фақат уларнинг миқдори билан эмас, балки инвестицияларнинг қайси технологик ва иқтисодий йўналишларга жойлаштирилаётгани билан баҳоланиши лозимлиги таъкидланган.

OECD (Иқтисодий Ҳамкорлик ва Тараққиёт Ташкилоти) томонидан тайёрланган *“Agricultural Policy Monitoring and Evaluation”* (Қишлоқ хўжалиги сиёсати мониторинги ва баҳолаш) ҳисоботида асосий эътибор қишлоқ хўжалигига давлат томонидан кўрсатилаётган қўллаб-қувватлаш чоралари, субсидиялар, солиқ имтиёзлари ва бозор механизмларига қаратилади. Ҳисобот турли мамлакатлар мисолида аграр сиёсатнинг иқтисодий самарадорлиги, фермерлар даромадига таъсири ва бозор рақобатини шакллантиришдаги ўрнини таҳлил қилади. Шунингдек, давлат аралашуви даражаси ва унинг инвестиция муҳитига таъсири комплекс равишда кўриб чиқилади.

OECD методологияси асосида ҳар бир мамлакат бўйича қўллаб-қувватлаш кўрсаткичлари (PSE — Producer Support Estimate каби) ҳисобланади ва улар орқали аграр сектордаги ресурс тақсимоли таҳлил қилинади. Бу эса сиёсатнинг қай даражада самарали ёки самарасиз эканини аниқлаш имконини беради. Ушбу манбанинг асосий аҳамияти шундаки, у аграр секторга инвестицияларни жалб қилиш учун қандай сиёсат самарали эканини илмий асосда кўрсатиб беради. Хусусан:

- давлат томонидан бериладиган нотўғри субсидиялар инвестиция самарадорлигини пасайтириши мумкинлиги асосланади;
- бозор механизмларини ривожлантириш ва шаффоф сиёсат юритиш инвестицион жозибадорликни ошириши таъкидланади;
- давлат-хусусий шериклик (ДХШ) ва институционал ислохотлар орқали ташқи инвестицияларни жалб қилиш имкониятлари кенгайтирилиши кўрсатилади;
- ресурслардан самарали фойдаланиш ва барқарор ривожланиш тамойиллари илгари сурилади.

Майкл Липтоннинг *“Why Poor People Stay Poor: Urban Bias in World Development”* (“Нима учун камбағаллар камбағаллигича қолмоқда: жаҳон тараққиётида шаҳарга оғиш”) (1977) асари ривожланиш иқтисодиёти соҳасида муҳим илмий манбалардан бири ҳисобланади. Ушбу китобда муаллиф камбағаллик муаммосининг асосий сабабларидан бири сифатида *“urban bias”*, яъни давлат сиёсати ва ресурслар тақсимолининг шаҳарлар фойдасига оғиши масаласини илгари суради. Липтоннинг таъкидлашича, кўплаб ривожланаётган мамлакатларда давлат инвестициялари, инфратузилма ва ижтимоий хизматлар асосан шаҳарларга йўналтирилади, натижада қишлоқ ҳудудлари ва аграр сектор етарлича қўллаб-қувватланмайди.

Асарда қишлоқ аҳолиси, айниқса фермер хўжаликлари иқтисодий жиҳатдан чекланган имкониятларга эга экани, бу эса меҳнат унумдорлигининг паст бўлишига ва даромадлар даражасининг пастлигича қолиб кетишига олиб келиши илмий асосда ёритилган. Шунингдек, шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги иқтисодий тафовутнинг ортиши

камбағалликни янада чуқурлаштириши таъкидланади. Муаллиф бу ҳолатни сиёсий қарор қабул қилувчи қатламнинг асосан шаҳарларда жойлашгани ва уларнинг манфаатлари устуворлиги билан изоҳлайди.

Мазкур асарнинг илмий аҳамияти шундаки, у аграр секторга инвестицияларнинг етарли даражада жалб этилмаслиги сабабларини назарий жиҳатдан тушунтириб беради. Липтон қишлоқ хўжалигига инвестицияларни ошириш, инфратузилмани ривожлантириш ва фермерларни қўллаб-қувватлаш орқали камбағалликни камайтириш мумкинлигини асослайди. Бу эса давлат сиёсатини қайта кўриб чиқиш ва инвестицияларнинг ҳудудлар кесимида адолатли тақсимланишини таъминлаш зарурлигини кўрсатади.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда аграр секторнинг инвестицион ривожланиш жараёнларини баҳолашда тизимли ёндашувдан фойдаланилди. 2018–2030 йиллардаги инвестиция ва кредит ресурслари, шунингдек, 2021–2030 йилларга мўлжалланган капитал қўйилмаларнинг молиялаштириш манбалари статистик ва қиёсий таҳлил қилинди. Тадқиқот жараёнида динамик қаторлар, таркибий, қиёсий ва тенденцион таҳлил усуллари қўлланилди. Мавжуд кўрсаткичларни умумлаштириш асосида аграр секторда инвестицион фаолликнинг ўзгариш тенденциялари ҳамда унинг истиқболли йўналишлари баҳоланди.

Тадқиқотнинг ахборот базасини Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Миллий статистика қўмитаси маълумотлари, расмий статистик тўпламлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ташкил этди.

Таҳлил ва натижалар

Инвестицион фаолият кўп даражали хусусиятга эгаки, бу, биринчи навбатда, инвестицион фаолият субъектларининг турли даражаси мавжудлиги билан боғлиқдир. Шунинг учун инвестицион фаолиятга таъсир кўрсатадиган омилларни кўриб чиқишда, шунингдек, кўп даражали ёндошувга риоя қилиш талаб этилади. Биз аграр секторда инвестицион фаолиятнинг тўртта даражасини ажратиб кўрсатиш мумкин деб ҳисоблаймиз: минтақавий даражаси; ҳудуднинг аграр тармоқ даражаси; аграр саноат даражаси.

Инвестиция фаоллигини оширишда деҳқон ва фермер хўжаликларнинг устувор ривожланиши энг асосий омил ҳисобланади. Чунки бу ерда бозор тамойилларига мос инвестор-инвестициядан фойдаланувчининг ўзаро манфаатлари тўлиқ мос келадиган инвестиция муҳити шаклланади.

Инвестицияга бўлган талаб субъект деҳқон-фермер хўжаликлари ҳар томонлама инвесторлар улар доимо инвестиция маблағларига эҳтиёж сезсалар, иккинчидан эса инвесторлар маблағларини жалб этиш орқали даромад олишларининг муҳимманбаи ҳисобланади. Республикамизда янги инвестицион механизмини шакллантириш босқичма-босқич амалга оширилди.

Шу нуқтаи назардан ҳам ушбу жараёни иқтисодий эркинлаштириш шароитида иқтисодий барча тармоқларида содир бўлган ўзгаришлар ва бозор муносабатларининг шаклланишига кўра инвестицион фаолликни бир неча босқичларга бўлиб таҳлил этиш назарий жиҳатдан муҳим аҳамиятга эгадир. Инвестиция фаоллигини оширишнинг хўжаликларнинг ички салоҳияти, имкониятлари ва инвестицияларга бўлган талаб даражасининг ҳолатини ўрганиш асосида, уларнинг

ташқи омиллар билан қай даражада ўзаро муносиблиги ёки мос келишини таққослаш мумкин.

Аграр сектор қишлоқ хўжалигида фаолият юритаётган хўжаликлар, хусусан, фермер хўжаликлари фаолиятининг ривожланганлик даражасига кўра турлича бўлиб, уларни 3 тоифага бўлиш мумкин.

Биринчи тоифа, янги ташкил этилган фермер хўжаликни мустақил бирламчи бошқариш ва унинг фаолиятини мустаҳкамлаш жараёнини бошидан кечираётган моддий-молиявий ресурсларга муҳтож фермерлардир.

Иккинчи тоифа маълум даражада амалий тажрибага эга бўлган ва молиявий натижаларга кўра фойда олиш ҳамда ўртача рентабеллик даражасига эришган, бироқ ўз-ўзини инвестиция билан таъминлаш имкониятига эга бўлмаган фермерлардир.

Учинчи тоифага илғор фан-техника ютуқларидан кенг фойдаланган ҳолда, интенсив ривожланишига эришган, зарур моддий техника воситаларига эга бўлган, бозорга сифатли ва экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқариш, қайтаишлашни қисман йўлга қўйган ички ва хорижий инвестицияларни жалб этиш бўйича амалий тажрибага эга бўлган, ўзини-ўзи ички ресурслар ҳисобига асосан молиявий маблағлар билан таъминлаш имкониятига эга бўлган хўжаликлар.

Республикада фаолият юритаётган фермерларнинг асосий қисмини биринчи ва иккинчи тоифаларга киритиш мумкин. Бу инвестиция жараёнларни ривожлантириш устувор вазифа эканлигини кўрсатмоқда. Инвестиция фаоллигини ошириш стратегияси ана шу иккита турли тоифага кирувчи хўжаликларни ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда амалга оширилмоғи керак.

Биринчидан, фермер хўжаликларни ресурслар бозорига жалб этиш ва даромадли фаолият соҳасини ривожлантириш орқали инвестиция фаоллигини оширишнинг иқтисодий стратегиясини шакллантириш, иккинчидан, эса янги ташкил этилган амалий тажриба ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун ички ресурслари чекланганлиги ёки эга бўлмаган фермерларни қўллаб-қувватлаш учун мақсадли инвестиция дастурларини ишлаб чиқиш ва уни амалиётга жорий этиш зарур.

Иккала устуворликни амалиётда қўллашда юқорида таъкидланган фермер хўжаликларнинг тоифалари нуқтаи назаридан табақавий ёндашув талаб этилади. Қишлоқ хўжалигида фикримизча, инвестиция фаоллигини оширишда, дастлаб бевосита тармоқда ва хўжаликларда мавжуд бўлган маҳаллий ресурсларни жалб этишга устуворлик берилиши лозим борар:

- Ҳинсон капитали;
- Ҳижимой капитал;
- Табиий капитал;
- Ҳижисмоний капитал;
- Молиявий капитал.

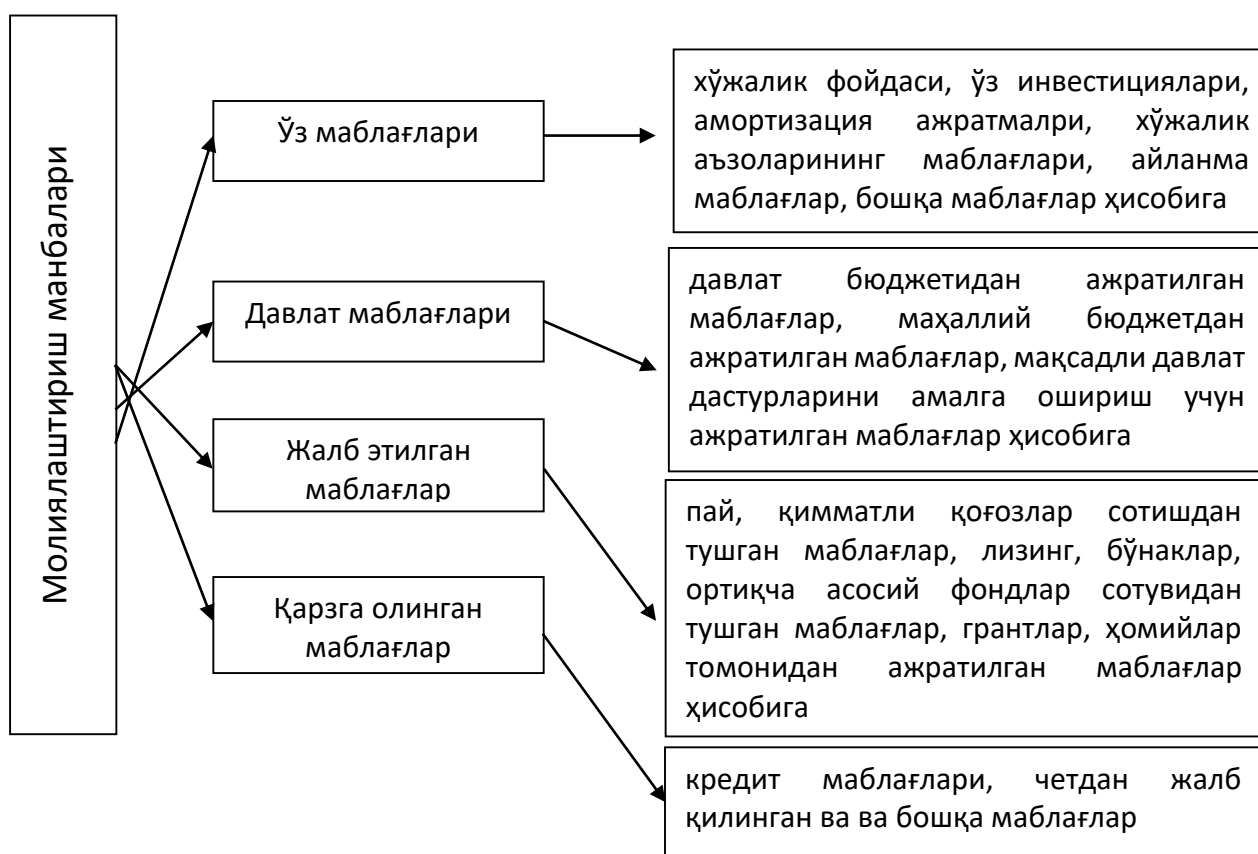
Қишлоқ хўжалигида, асосий устувор ривожланишига эга бўлган фермер хўжаликларнинг асосий қисмини давлат буюртмасини бажариш, уларни пахта, ғалла каби асосий қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришни молиявий маблағлар билан қисман таъминлаш имкониятини берса-да, кенг қамровли фаолиятини ташкил этиш, моддий шарт-шароитини яхшилашлари учун қўшимча даромад манбаи яратишлари учун инвестицияларнинг етишмаслиги кўриниб турибди.

Муаммони ҳал этишнинг йўлларида бири бу қишлоқ жойларда

микромолиялаш ташкилотларини кўпайтириш ва ривожлантириш ҳамда уларни қўллаб-қувватлашдир. Бу йўналишда республикада кўплаб тадбирлар амалга оширилди, йилдан-йилга фермер хўжаликлар сони кескин ошиб келмоқда. Зеро, фермер хўжаликларнинг ривожланиши микромолиялаш ташкилотларига боғлиқдир.

Қишлоқ хўжалигига инвестицияларни жалб этишда макроиқтисодий сиёсат ҳолати ва амалга ошириладиган чора-тадбирлар ҳамда ҳуқуқий-ташкилий иқтисодий механизмлар қанчалик такомиллашган бўлмасин, ҳудудлар даражасида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг ихтисослашув даражаси, ҳолати тўлиқ инobatга олинмаса, микродаражада бевосита хўжаликларнинг инвестиция фаоллигида самарадорликка эришиш имконияти бўлмайди. Шунинг учун ҳам қишлоқ хўжалигининг ўзига хос, табиий-иқтисодий, жойлашув, ихтисослашув ва ижтимоий шарт-шароитлари турлича бўлганлиги учун ҳам уларнинг инвестиция маблағлари билан молиялаш манбалари акс эттирилган.

Қишлоқ хўжалик корхоналарнинг ривожланиш жараёнида юқоридаги келтирилган тўртта манбадан (1-расм) инвестиция фаоллиги, асосан, давлат маблағлари ва қарзга олинган маблағлар ҳисобига таъминланаётган бўлса, ўз маблағлари ва четдан жалб этилаётган маблағлар бевосита хўжаликларнинг иқтисодий фаолиятидаги тўлов қобилиятининг пастлиги ва имкониятларнинг чекланганлиги сабабли паст даражада сақланиб қолмоқда.

1-расм. Инвестицион фаолиятни молиялаштириш манбалари

Манба: муаллиф тадқиқотлари асосида ишлаб чиқилган.

Аграр сектор инвестицион ривожланишининг 2018–2030 йиллар динамикаси мамлакат иқтисодиётида инвестицион фаолликнинг умумий ўсиши билан қишлоқ хўжалигига йўналтирилаётган ресурслар ўртасида муайян номутаносиблик шаклланаётганини кўрсатади. Хусусан, 2018 йилда жами инвестициялар ва кредитлар ҳажми 153,6 трлн сўмни ташкил этган бўлса, 2024 йилга келиб 370,6 трлн сўмга етган. Яъни етти йиллик даврда умумий инвестицион ресурслар ҳажми қарийб 2,4 баробарга ошган. 2025–2030 йилларга мўлжалланган прогноз параметрларида мазкур кўрсаткичнинг 583,3 трлн сўмга етиши назарда тутилмоқда.

Бироқ умумий инвестицион фаолликнинг кенгайиши аграр ва озиқ-овқат соҳаларида мутаносиб акс этмаяпти. 2018 йилда аграр секторга 7,6 трлн сўм инвестиция ва кредит ресурслари йўналтирилган бўлса, 2019 йилда бу кўрсаткич кескин равишда 4,6 трлн сўмга тушган. Кейинги йилларда маълум даражада тикланиш кузатилган бўлса-да, 2021 йилдаги 7,1 трлн сўмлик энг юқори нуқтадан кейин яна пасайиш тенденцияси шаклланган. 2024 йилда аграр секторга йўналтирилган инвестициялар 5,6 трлн сўмни ташкил этган.

Ушбу жараёни фақат мутлақ кўрсаткичлар орқали баҳолаш етарли эмас. Чунки аграр секторга йўналтирилган инвестицияларнинг жами инвестициялар таркибидаги улуши янада тезроқ қисқарган. Агар 2018 йилда аграр ва озиқ-овқат соҳаларининг улуши жами инвестициялар ва кредитларнинг қарийб 5 фоизини ташкил этган бўлса, 2024 йилга келиб бу кўрсаткич 1,5 фоиз атрофига тушган. Прогноз ҳисоб-китобларига кўра, 2030 йилда мазкур улуш 1 фоиздан ҳам паст бўлиши мумкин.

1-жадвал

Аграр секторда инвестиция ва кредит ресурсларининг 2018-2030 йилларда ўзгариши ва прогнозлари (трлн. сўм)

Йиллар	t	Жами инвестициялар ва кредитлар	Жумладан, аграр ва озиқ-овқат соҳалари	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар	Жумладан, аграр соҳага
2018	1	153,6	7,61	55,8	1,2
2019	2	197,2	4,6	73,2	1,4
2020	3	234	5,1	91,2	1,5
2021	4	259,5	7,1	94,1	2,1
2022	5	299,7	5,8	111,8	2,25
2023	6	335,2	5,7	125,1	2,53
2024	7	370,6	5,6	138,4	2,81
2025	8	406,1	5,5	151,7	3,09
2026	9	441,5	5,4	165,0	3,37
2027	10	477,0	5,3	178,3	3,65
2028	11	512,4	5,2	191,5	3,93
2029	12	547,9	5,1	204,8	4,21
2030	13	583,3	5,0	218,1	4,49

Манба: жадвал ЎЗР Қишлоқ хўжалиги вазирлиги маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб-китоблари бўйича тузилган.

Бу ҳолат муҳим иқтисодий хулосага олиб келади: мамлакат иқтисодиётида инвестицион ресурслар ҳажми ортиб бораётган бўлса-да, аграр сектор ушбу ўсиш

жараёнининг пропорционал иштирокчисига айланмаяпти. Бошқача айтганда, инвестицион ўсиш тармоқлар бўйича бир хил тақсимланмаяпти. Бу эса келгусида қишлоқ хўжалигининг технологик янгиланиши, ишлаб чиқариш самарадорлиги ва ресурс тежамкорлигини таъминлаш учун инвестицион база етарли даражада шаклланмаслигига олиб келиши мумкин.

Жадвал маълумотларида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар динамикаси мутлақо бошқача тенденцияни намоён этади. Уларнинг умумий ҳажми 2018 йилдаги 55,8 трлн сўмдан 2024 йилда 138,4 трлн сўмгача ошган. 2030 йилга келиб эса 218,1 трлн сўмга етиши прогноз қилинган. Демак, миллий иқтисодиёт инвестицион ривожланишининг кейинги босқичида ташқи капитал манбаларининг аҳамияти ортиб бормоқда.

Эътиборли жиҳати шундаки, аграр секторга жалб қилинаётган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми умумий аграр инвестициялардан фарқли равишда барқарор ўсиш тенденциясига эга. 2018 йилда аграр соҳага 1,2 трлн сўмлик хорижий инвестиция жалб қилинган бўлса, 2024 йилда ушбу кўрсаткич 2,81 трлн сўмга етган. 2025–2030 йиллар учун прогнозларда эса унинг 3,09 трлн сўмдан 4,49 трлн сўмгача ўсиши назарда тутилган.

Бу тенденция аграр секторнинг хорижий инвесторлар учун муайян даражада инвестицион жозибadorлиги ошиб бораётганини англатади. Бироқ хорижий инвестициялар ўсиши умумий аграр инвестицион ресурслар қисқаришини тўлиқ қопламаяпти. Шу сабабли соҳада инвестиция манбалари таркибий жиҳатдан ўзгармоқда, яъни анъанавий ички инвестиция ва кредит ресурсларининг ўрни қисқариб, ташқи капиталнинг нисбий аҳамияти ортиб бормоқда.

Ушбу ҳолат аграр сектор учун икки хил иқтисодий натижани келтириб чиқаради. Бир томондан, хорижий инвестицияларнинг ўсиши замонавий технологиялар, инновацион ишлаб чиқариш усуллари ва янги бошқарув тажрибасини жалб қилиш имкониятини яратади. Иккинчи томондан, аграр тармоқнинг ташқи молиялаштириш манбаларига боғлиқлиги кучайиши мумкин. Шунинг учун хорижий инвестицияларнинг ўсишини мустақил мақсад сифатида эмас, балки уларни миллий аграр иқтисодиётнинг устувор йўналишларига мақсадли йўналтириш нуқтаи назаридан баҳолаш лозим.

2025–2030 йиллар прогнозида яна бир муҳим ҳолат кузатилади. Жами инвестициялар ва кредитлар ҳар йили ўртача ўсиб бориши кутилмоқда: 2025 йилда 406,1 трлн сўмдан 2030 йилда 583,3 трлн сўмгача. Шу даврда аграр ва озиқ-овқат соҳаларига йўналтирилган ресурслар эса 5,5 трлн сўмдан 5,0 трлн сўмгача пасайиши прогноз қилинган. Демак, аграр мавжуд инвестицион сиёсат ва тармоқлараро ресурслар тақсимооти сақланиб қолса, аграр секторнинг умумий инвестицион жараёнлардаги нисбий позицияси янада заифлашиши мумкин.

Юқорида келтирилган аграр секторда инвестиция ва кредит ресурслари динамикаси мамлакатдаги умумий капитал қўйилмалар таркибида юз бераётган ўзгаришлар билан бевосита боғлиқдир. Чунки аграр тармоққа инвестициялар жалб қилиш имкониятлари миллий иқтисодиётда шаклланаётган умумий инвестицион муҳит, молиялаштириш манбалари ва капитал қўйилмаларнинг таркибий ўзгаришига боғлиқ ҳолда шаклланади. Шу нуқтаи назардан, 2021–2030 йилларда Ўзбекистон Республикасида капитал қўйилма ресурсларини ўзлаштириш бўйича прогноз

параметрларини таҳлил қилиш аграр сектор инвестицион ривожланишининг ташқи иқтисодий асосларини баҳолаш имконини беради.

Жадвал маълумотларига кўра, мамлакатда жами капитал қўйилмалар ҳажми 2021 йилдаги 244,97 трлн сўмдан 2025 йилда 591,141 трлн сўмга етган. Бу тўрт йил давомида капитал қўйилмалар ҳажми 2,4 баробарга ошганини кўрсатади. Прогноз параметрларида мазкур кўрсаткичнинг 2030 йилга келиб 1310,6 трлн сўмга етиши белгиланган. Демак, миллий иқтисодиётда капитал ресурсларини ўзлаштириш кўлами келгуси даврда юқори суръатларда кенгайиши кутилмоқда. Бироқ мазкур ўсишнинг манбалари таҳлил қилинганда, инвестицион тизимнинг таркибий жиҳатдан янги босқичга ўтаётганини кўриш мумкин.

Хусусан, марказлашган инвестициялар 2021 йилда 44,79 трлн сўмни ташкил этган бўлса, 2025 йилда 62,619 трлн сўмга етган ва 2030 йилда 84,3 трлн сўм бўлиши прогноз қилинган. Мутлақ миқдорда ўсиш кузатилганига қарамасдан, жами капитал қўйилмалар таркибида уларнинг улуши пасайиб бормоқда. Агар 2021 йилда марказлашган инвестициялар жами капитал қўйилмаларнинг қарийб 18,3 фоизини ташкил этган бўлса, 2025 йилга келиб мазкур улуш 10,6 фоизга, 2030 йилда эса тахминан 6,4 фоизга тушиши кутилмоқда. Бу мамлакат иқтисодиётида инвестицион фаолликни молиялаштиришда давлатнинг бевосита иштирокидан бозор механизмлари ва нодавлат молиялаштириш манбаларига ўтиш тенденцияси кучайиб бораётганини англатади.

Марказлашган инвестициялар таркибида бюджет маблағлари нисбатан барқарор ўсиш тенденциясига эга. Улар 2021 йилда 21,5 трлн сўмдан 2025 йилда 28,0 трлн сўмга етган ва 2030 йилга бориб 35,4 трлн сўм бўлиши прогноз қилинган. Давлат кафолати остидаги хорижий кредитлар эса нисбатан юқори ўсиш суръатини намоён этмоқда. Ушбу манба 2021 йилда 17,32 трлн сўм бўлган бўлса, 2025 йилда 32,5 трлн сўмга етган ва 2030 йилда 57,1 трлн сўмгача ўсиши прогноз қилинмоқда. Бу давлатнинг стратегик аҳамиятга эга инфратузилма ва устувор тармоқларни ташқи кредит ресурслари орқали молиялаштириш амалиёти сақланиб қолишини кўрсатади.

Тараққиёт жамғармаси маблағларининг 2021 йилдаги 3,11 трлн сўмдан кейинги йилларда қисқариб, 2025–2030 йилларда 2,1 трлн сўм даражасида сақланиши прогноз қилинган. Сув таъминоти ва канализация тизимларини ривожлантириш жамғармаси маблағлари эса 2024 йилдан кейин прогноз даврида мавжуд эмас. Бу марказлашган манбалар таркибида айрим махсус жамғармаларнинг роли қисқариб, давлат кафолати остидаги ташқи молиялаштириш ва бюджет маблағларининг аҳамияти ортиб бораётганини кўрсатади.

Жами капитал қўйилмалар ўсишининг асосий қисми марказлашмаган инвестициялар ҳисобига таъминланмоқда. Уларнинг ҳажми 2021 йилда 200,18 трлн сўмдан 2025 йилда 528,522 трлн сўмгача ошган. 2030 йилга келиб мазкур кўрсаткич 1 239,2 трлн сўмга етиши прогноз қилинмоқда. Натижада марказлашмаган инвестицияларнинг жами капитал қўйилмалардаги улуши 2021 йилдаги 81,7 фоиздан 2030 йилда қарийб 94,5 фоизгача ошиши мумкин. Бу инвестицион жараёнларда хусусий сектор ва ташқи капиталнинг ҳал қилувчи аҳамияти ортиб бораётганидан далолат беради.

**Ўзбекистон Республикасида капитал қўйилма ресурсларини
2021-2030 йилларда ўзлаштириш бўйича йиғма ва базавий сценарий бўйича ҳисобланган прогноз параметрлари³**

трлн. сўм (жорий нархларда)

T/p	Молиялаштириш манбалари	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	2027*	2028*	2029*	2030*
	Жами капитал қўйилмалар	244,97	269,9	352,1	493,7	591,141	693,2	812,8	953,1	1117,7	1310,6
	шундан:										
1	Марказлашган инвестициялар	44,79	41,5	44,8	51,9	62,619	66,5	70,5	74,8	79,4	84,3
1.1	Бюджет маблағлари	21,50	20,9	20,4	22,8	28,002	29,3	30,7	32,2	33,8	35,4
1.2	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси	3,11	2,5	1,6	3,6	2,110	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
1.3	Давлат кафолати остидаги хорижий кредитлар	17,32	15,2	21,2	23,6	32,507	36,4	40,7	45,6	51,0	57,1
1.4	Сув таъминоти ва канализация тизимларини ривожлантириш жамғармаси	2,86	2,9	1,7	1,9	-	-	-	-	-	-
2	Марказлашмаган инвестициялар	200,18	228,4	307,3	441,8	528,522	626,7	743,2	881,3	1045,0	1239,2
2.1	Корхона маблағлари	71,26	84,5	84,9	87,0	90,311	94,2	98,2	102,4	106,8	111,4
2.2	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари	19,55	21,1	22,3	12,7	11,150	10,1	9,2	8,3	7,6	6,9
2.3	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар	30,15	37,0	84,3	150,5	281,129	418,3	622,4	926,1	1378,0	2050,4
2.4	Аҳоли маблағлари	22,23	25,8	33,3	32,0	37,472	41,1	45,2	49,6	54,4	59,7
2.5	Кафолатланмаган ва бошқа хорижий инвестиция ва кредитлар	56,99	60,0	82,5	159,6	108,461	121,4	135,9	152,2	170,3	190,7

Марказлашмаган инвестициялар таркибида энг муҳим ўзгариш тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар динамикасида кузатилади. Ушбу манба 2021 йилда 30,15 трлн сўмни ташкил этган бўлса, 2025 йилда 281,129 трлн сўмга етган. Прогноз даврида ўсиш янада жадаллашиб, 2030 йилга келиб 2 050,4 трлн сўмга етиши назарда тутилган. Бу кўрсаткичлар мамлакат иқтисодиётининг инвестицион ўсиш моделида ташқи капиталнинг ўрни кескин кучайиб бораётганини кўрсатади.

Бироқ ушбу жараён юқоридаги 1-жадвал маълумотлари билан биргаликда қаралганда муҳим илмий хулосага келиши мумкин. Яъни, мамлакат иқтисодиётида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва умумий капитал қўйилмалар юқори суръатларда ўсиб бораётган бўлса-да, аграр секторга йўналтирилаётган инвестициялар ҳажми бундай ўсиш динамикасини намоён этмаяпти. Демак, миллий иқтисодиётга кириб келаётган инвестицион ресурсларнинг тармоқлар бўйича тақсимланишида аграр секторнинг позицияси нисбатан заифлигича қолмоқда.

Бу ҳолат, айниқса, мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлиги, сув ресурслари танқислиги ва қишлоқ хўжалигини технологик модернизация қилиш вазифалари кучайиб бораётган шароитда долзарб аҳамиятга эга. Чунки аграр секторда юқори иқтисодий самара берадиган инвестиция лойиҳалари, асосан, сув тежовчи технологиялар, қайта ишлаш саноати, агрологистика ва биоиқтисодиёт билан боғлиқ йўналишларда шаклланиши мумкин. Аммо мавжуд инвестицион оқимларнинг асосий қисми ушбу тармоқларга мутаносиб равишда йўналтирилмаса, аграр соҳада технологик янгиланиш суръати умумий иқтисодий инвестицион ўсишдан орқада қолиши эҳтимоли мавжуд.

Хулоса ва таклифлар

Олиб борилган таҳлиллар Ўзбекистонда умумий инвестицион фаоллик ва капитал қўйилмалар ҳажми барқарор ўсиб бораётганини, бироқ мазкур ўсиш аграр секторда бир хил даражада намоён бўлмаётганини кўрсатди. Аграр ва озиқ-овқат соҳаларига йўналтирилаётган маблағларнинг мутлақ ҳажми ўсиб бораётган бўлса-да, уларнинг умумий инвестицион оқимлардаги нисбий ўрни маълум даражада қисқариш тенденциясига эга.

Шу билан бирга, аграр секторга тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажмининг ўсиши соҳанинг инвестицион жозибадорлиги ортиб бораётганидан далолат беради. Капитал қўйилмалар таркибида марказлашмаган инвестициялар ва ташқи инвестицияларнинг улуши кенгайиб бораётгани миллий инвестицион тизимда хусусий ва хорижий капиталнинг роли кучайиб бораётганини кўрсатади.

Таҳлиллар асосида аграр сектор инвестицион сиёсатини такомиллаштиришда асосий эътибор фақат инвестициялар ҳажмини кўпайтиришга эмас, балки уларни мақсадли ва самарали йўналтиришга қаратилиши лозимлиги аниқланди. Шу муносабат билан қуйидаги йўналишлар устувор ҳисобланади:

- аграр соҳада сув ва энергия тежамкор технологияларга инвестицияларни кўпайтириш;
- маҳсулотларни сақлаш, қайта ишлаш ва агрологистика соҳаларига хусусий ва хорижий капитални кенг жалб қилиш;
- фермер ва деҳқон хўжаликлари учун молиявий ресурсларга кириш имкониятларини кенгайтириш;

- инвестицион лойиҳаларни баҳолашда иқтисодий самарадорлик билан бирга ресурс тежамкорлик ва экологик натижадорлик кўрсаткичларини ҳам ҳисобга олиш;
- ҳудудларнинг ресурс ва ишлаб чиқариш хусусиятларидан келиб чиқиб мақсадли агроинвестицион лойиҳаларни шакллантириш.

Аграр секторда инвестицион сиёсатнинг кейинги босқичи инвестиция ресурсларини кўпайтиришдан кўра, уларнинг таркиби ва йўналишини такомиллаштиришга қаратилган бўлиши лозим. Бу эса қишлоқ хўжалигининг инвестицион жозибадорлигини ошириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини таъминлаш ва тармоқнинг узоқ муддатли барқарор ривожланишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сон Фармони. «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида».
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони. «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида».
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 июндаги ПҚ-273-сон Қарори. «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган вазифалар ижросини самарали ташкил этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида».
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сон Фармони. «Ўзбекистон — 2030» стратегияси тўғрисида.
5. OECD. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD iLibrary.
6. Липтон, М. (1977). *Why Poor People Stay Poor: Urban Bias in World Development*. London: Temple Smith.
7. Янгибоев, С.Ж. (2023). Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда инвестиция сиёсатининг ўрни ва аҳамияти. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11(6).
8. Янгибоев, С.Ж. (2025). Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини барқарор ривожлантириш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш аҳамияти. *Яшил иқтисодиёт ва тараққиёт*.
9. Жаҳон банки. (2024). Ўзбекистонда хусусий сектор ўсиши, ижтимоий ҳимоя ва иқлим ўзгаришига мослашиш бўйича ислохотлар. Вашингтон: World Bank Group